

ב ש ל ח

הקב"ה, ולא זעקה מגודל היסורים וקושי השיעבוד, שהרי כבר נאמר לפניו "ויאנחו בני מן העבודה".

(ד) איך מתאים בכלל לתאר את ענין התפלה בשם "אומנות (אבות)" ? ומל-בד זאת : הרי ה"אמנות" (במובן של התעסקות קבועה באיזו עבודה או מלאכה) של האבות היתה, בפשוטו של מקרא, רעיית צאן, כמסופר בתורה.

ב. להלן ממשיך רש"י : "באברהם הוא אומר : אל המקום אשר עמד שם. ביצחק לשוח בשדה". ביעקב ויפגע במקום". והיינו כי הלשונות "עמד", "לשוח", "ויפגע" מרמזות לענין התפלה.

ולכאורה אינו מובן : למה הביא רש"י כתובים אלו שתפילותיהם של האבות נזכרות בהם בדרך רמז, ולא הביא במקומם כתובים אחרים שבהם מפורש ענין זה :

באברהם נאמר (בפ' לך), שהוא גם קודם להכתוב שמביא רש"י : "ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה'" [או הכ' שלפניו "ויבן שם מזבח לה' ה-נראה אליו)]. ויתירה מזו : הכתוב "אל המקום אשר עמד שם" נאמר בפרשה (דסדום ועמורה) שבה מפורש, ובאריכות גדולה, שאברהם הרבה בבקשות ותפילות בעד סדום ועמורה — ואילו

א. בהמשך הסיפור דיציאת בני מארץ מצרים ורדיפת המצרים אחריהם נאמר בפרשתנו : "ופרעה הקריב וישאו בני את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בני אל ה'". ומעתיק רש"י מן הכתוב תיבת "ויצעקו" ומפרש : "תפשו אומנות אבותם".

וצלה"ב :

(א) מה קשה בתוכן הכתוב שבגלל זה הוצרך רש"י לפרש את פירושו הנ"ל ? — הלא פי' הכתוב מובן בפשטות : כאשר ראו בני שהנם בצרה, כי "מצרים נוסע אחריהם", צעקו והתפללו אל הקב"ה שיציל אותם.

(ב) אין לפרש שרש"י בא לשלול הפי' ויצעקו ל' תרעומת :

לכאורה רק עפ"י מובן ההמשך : ויצעקו גו' מה זאת עשית לנו גו'.

— דא"כ העיקר חסר והול"ל : ויצעקו, ויתפללו תפשו כו'.

(ג) ולאידך, אם יש צורך לפרש ולבאר טעם צעקתם ותפילתם להקב"ה, הרי הי' לו לרש"י לפרשו בכתוב שבו מסופר ע"ד צעקת ותפילת בני לה' בפעם הראשונה — והיינו בפ' שמות שבה נאמר : "ויזעקו (בני) ותעל שו-עתם אל האלקים" ? כי עכצ"ל, בפש-ש"מ, שהו"ע צעקת ושועת התפלה ל-

(1) יד, י.

(2) תנחומא ט. מכילתא ע"פ וצינו (רמב"ן כאן) — ובשניהם כתוב אחד בנוגע לאברהם (כבפנים ט"ב), משא"כ בנוגע ל-יצחק ויעקב.

(3) רמב"ן בדעת התרגום.

(4) ב, כג.

(5) להעיר מפ' הב' באוה"ח שם. וב-כלי יקר שם בתחילתו.

(6) כמ"ש בספרנו ופי' הא' שבאוה"ח שם.

(7) וירא יט, כז.

(8) חיי שרה כד, סג.

(9) ויצא כח, יא.

(10) יב, ת.

שבנ"י יבואו לארץ ישראל¹¹. ועד כ"כ שבנ"י יוצאים ביד רמה¹² (אף ש"ויר-דף אחרי בני ישראל"), ועפ"ז אינו מו-בן, ממ"נ: אם האמינו בהבטחת הקב"ה — אין צורך להתפלל. ואם לא האמינו (כי עי"ז שראו ש"מצרים נוסע אח-ריהם" והים לפנייהם כו' נפלו בהם ספיקות כו'), הנה מה מקום להתפלל להקב"ה?

ולכן מפרש רש"י: "תפשו אומנות אבותם", היינו שזה שמצינו תפלות אצל האבות הוא לא רק שהתפללו בעת צרה, או במצב כיו"ב המביא לידי תפלה להקב"ה, כ"א זו היתה אומנות¹³ ש" להם (ע"ד ל' רש"י בישראל ובלעם י'), שכן התנהגו תמיד בכל עת להתפלל להקב"ה (וכמו שמוכיח כן מן הכתובים, כדלקמן).

ועד"ז הי' אצל בני' (בנים ל"אבו-תם")¹⁴, שגם הם התפללו להקב"ה אף שכבר היתה להם הבטחה מאת הקב"ה שיבואו לארץ.

[ומה שנאמר בהכתובים לאח"ז ש-בני' אמרו אל משה "המבלי גו' מה זאת עשית לנו גו' טוב לנו עבד מצרים גו'" — הרי זהו לאחר ש-ויעצקו בני' אל ה'" ולא נענו — שאזי¹⁵ התחילו להתאונן¹⁶.

(14) שמות ג, יז. וארא ו, ת. בא יב, כה. ובפירש"י שם פסוק כז.

(15) פרשתנו יד, ח.

(16) ע"ד שלחני תגר (רש"י — מספרי שם — דברים א, יג).

(17) מסות לא, ת. עיי"ש בפרש"י.

(18) להעיר ממרז"ל (ברכות כא, א. וראה תניא פ"ג): הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

(19) ועפ"ז מתורץ בפשטות דיוק הרע"ב והגוי"א ועוד (בפירש"י) שמן הכתוב המבלי גו' משמע שנתרעמו (וע"כ אין לפרש שזה שצעקו היתה תפלה בלב שלם) — כי הרי

רש"י אינו מביא תפלות אלו, אלא מש"נ בסיום הענין (לאחרי הפיכת סדום ועמורה) ברמז "אשר עמד שם"?

ועוד זאת: במכילתא — שהיא, לפי ציון המדפיסים¹⁷, המקור לפירש"י זה — הובא אמנם הפסוק הג"ל שנאמר (בפ' לך) "ויבן שם מזבח גו'", ולא הפסוק שמביא רש"י

[אולם אין להוכיח משינוי זה שרש"י מצא גירסא כזו במכילתא (אף שגם אז יש מקום לשאול למה בחר רש"י בנוסחא נדירה ולא בנוסחא הנפוצה כו') — מאחר שרש"י לא הביא את פירושו בשם המכילתא, אלא בתור פירוש בפשט"מ, הרי י"ל ששינה את דרשת הכתוב מכמו"ש במכילתא באו-פן שתתאים לפשוטו של מקרא (כדרכו של רש"י בכ"מ)];

ועד"ז גבי יצחק, שאנו מוצאים ב-מפורש בר"פ תולדות¹⁸: "ויעתר יצ-חק", "שהרבה והפציר בתפלה" עבור רבקה אשתו;

וכן ביעקב, שתפלתו מפורשת בפ' וישלח¹⁹ — "הצלני נא מיד אחי גו'";

— הרי שבכל כתובים אלו מפורש ענין תפלתם של האבות, ולא רק בד-רך רמז כבכתובים שבפירש"י.

ג. והביאור בזה: הקושי שבהכתוב (בתיבת "ויעצקו") שרש"י בא לתרץ, הוא:

מה מקום הי' להתפלל ובצעקה ל-הקב"ה — הרי כבר הבטיח להם הקב"ה

(11) ולפענ"ד הוא — מתנחומא: (א) קרוב יותר ללשוננו. (ב) ועיקר — בד"ה הסמוך מציון רש"י עצמו מתנחומא — ולמה תומי' יפליג למק"א? ! ובתנחומא מביא ג"כ מפ' לך — אבל כתוב המאחר (יג, ד)!

(12) כה, כא. ובפרש"י.

(13) לב, ייג.

ולכן מביא רש"י דוקא הכתובים
 "אשר עמד גו", "ויצא יצחק לשוח
 בשדה", "ויפגע במקום" — שבכל אלו
 לא היו סיבות מיוחדות שבשבילן באו
 להתפלל; ומוכח מזה שענין התפלה הי'
 אצלם בדוגמא של "אומנות" של הת-
 עסקות באופן תמידי, גם מבלי סיבה
 מיוחדת שתעורר אותם להתפלל ל-
 הקב"ה.

ועפ"ז מובן בפשטות שלא יתכן
 פירוש זה גבי תפילתן של ישראל
 בפ' שמות, מאחר שתפילתם זו בצר
 להם היתה בתוכן של בקשה מיוחדת;
 התפללו לה' להושיעם ממצוקתם [ועד"ז]
 בפ' בא י"י "ויקד העם", שטעם מיוחד
 לתפילה הלזו, כדפי' רש"י שם — "על
 בשורת הגאולה כו'".

ה. ההוראה מזה בעבודת האדם:
 ענין התפילה, ועד"ז לימוד התורה
 וכו', צ"ל בדוגמת ענין של "אומנות".
 היינו שלימוד התורה שלו צ"ל לא רק
 בכדי לידע המעשה אשר יעשו ואת
 המעשה אשר לא תיעשה וכו' וכו',
 אלא לשם לימוד התורה עצמו. ועד"ז
 בקיום המצות ועבודת התפילה, שה-
 התעסקות בהן אינה צריכה להיות לשם
 איזו תכלית ומטרה פרטית וכו', אלא
 באופן של אומנות, שזהו כל ענינו וכל
 מציאותו לעבוד הקב"ה בכהנ"ל.

ועד"ז צ"ל גם בה"עבודה עם הו-
 לת": לא להתחשב בזה שבחיצוניות
 אין נראה שה"זולת" יש לו שייכות
 לתורה ולתפילה כו'; כי עליו לדעת
 שבפעם ובפנימיות זוהי ה"אומנות" של
 כאו"א מישראל, כי זוהי האומנות
 דאבות כאו"א, אלא שהיא בהעלם אצלו,
 ועליו רק לגלותה מההעלם אל הגילוי.

(משיחת ש"פ בשלח תשל"ה)

גם י"ל שדיבורים אלו לא באו מחמת
 העדר האמונה בה' (וכוונתם בזה היתה
 להתלונן כו'), אלא שדברו כן מחמת
 מצבם הדחוק, כטבע בנ"א הנמצאים
 בעת צרה כו' שמדברים מפני הצער
 בלי כוונה וכמרז"ל אין אדם נתפס
 בשעת צערו כי לא ברשע ידבר אלא
 לא בדעת יי. אבל האמונה בהבטחת
 הקב"ה בתוקף אצלם, וכמפורש בפ'י
 רש"י לאחר זה עה"פ יי "דבר אל
 בניי ויסעו — כדאי זכות אבותיהם
 והם והאמונה שהאמינו יי ב"י — הרי
 מפורש שבנ"י האמינו בה' ובזכות זה
 "כדאי . . לקרוע להם היס".

ד. עפ"ז מובן ג"כ מה שרש"י מד-
 ייק להביא דוקא כתובים אלו כהוכחה
 לתפלתם של האבות — שהייתה באופן
 של "אומנות":

תפילת אברהם אבינו בפ' לך היתה
 משום טעם מיוחד (כפירש"י שם:
 נתבא שעתידין כו' והתפלל שם עלי-
 הם. ועד"ז בכ' שלפנ"ז שהיתה כעין
 תפילת הודי', כפרש"י שם: על בשורת
 הזרע ועל בשורת א"י). וכן תפלתו
 על אנשי סדום ועמורה שהיתה למען
 הצילם מהפיכתן. ועד"ז תפילת יצחק
 דר"פ תולדות היתה לצורך בקשה
 מיוחדת — שתפקד רבקה אשתו. וכן
 ביעקב — תפלתו: "הצילני נא מיד
 אחי גו'".

זה שנתרעמו הי' לאחר ש"ויצעקו" ולא
 נענו כו'. או י"ל ע"ד שכבר פירש"י (וישב
 לו, כ) שמי שאמר זה לא אמר זה (ע"ד
 פי' הרמב"ן כאן פסוק י').

(20) וע"ד מ"ש הרמב"ן כאן (פסוק יא)
 ועוד — בדברי המכילתא.

(21) ב"ב טז, ב. פרש"י שם.

(22) יד, טו.

(23) ל' עבר, ולא פרש"י איזו אמונה.
 — כי מפורשת בקרא ובפרש"י לפני זה:

שמות ד, לא. יב, כו. לו.

ב ש ל ח ב

משה". והנבואה היתה: "עתידה אמי שתלד בן כו". ואח"כ מוסיף רש"י תירוץ שני (למה נקראת רק "אחות אהרן") "לפי שמסר נפשו עלי' וכו'".

אבל עפי"ז צלה"ב:

(א) למה מעתיק רש"י התיבות "ותקח מרים הנביאה" — הרי התיבות המכריחות את פירושו הן: "אחות אהרן" (שבזה קשה "ולא אחות משה").

א. עה"פ: "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התוף בידה ותצאן כל הנשים אחרי' בתופים ובמחולות", מעתיק רש"י התיבות "ותקח מרים הנביאה" ומפרש: "היכן נתנבאה, כש" היתה אחות אהרן, קודם שנולד משה, אמרה עתידה אמי שתלד בן י כו' כדאי' בסוטה י. ד"א: אחות אהרן לפי שמסר נפשו עלי' כשנצטרעה: נקראת על שמו".

בפשטות כוונת רש"י היא לתרץ קושיא פשוטה המתעוררת בלימוד ה" כתוב — וכמפורש במס' סוטה המצו" יינת בפרש"י: "אחות אהרן ולא אחות משה (בתמי')?", ומתריך רש"י שאין תיבות "אחות אהרן" תואר על מרים (שאו קשה "ולא אחות משה?"), אלא הן באות בהמשך לתיבת "הנביאה" שלפניהן: שהיתה "נביאה" כשהיתה עדיין רק "אחות אהרן קודם שנולד

(ד) זכמו שפירש"י בסוטה שם ד"ה ש" הייתה.

(8) אבל אין לתרץ בפשוטו של מקרא כמ"ש הרמב"ן (ועד"ז הוא ברבינו בחי) "מפני שהזכירו בשירה משה ומרים ולא הזכיר אהרן רצה הכתוב להזכירו ואמר אחות אהרן דרך כבוד לו וכו'" — כי תירוץ זה הי' שייך לומר אם משה ומרים היו רק נזכרים בענין זה לשם זכר בעלמא, או צריך להזכיר גם אהרן, אבל כאן הרי הוזכרו לפי שםיה התחיל השירה לאנשים ומרים לגשים, וא"כ מה ענין להזכיר כאן את אהרן?

גם אין לפרש (בפשש"מ) כמ"ש הרמב"ן שם (ועד"ז הוא ברשב"ם וברבינו בחי) "ותכן שורך הכתובים ליחס אל גדול ה" אחים", כי (נוסף ע"ז שלא נרמז זה בפרש"י — הנה) בנדר"ד (ובפרט זה) מתאים יותר ליחסה אל משה שהוא הוציא את בני" מצרים ובקע הים והוא שהתחיל לומר את השירה לאנשים.

גם אין לומר כמ"ש בכלי יקר "ומש" אחות אהרן לפי שהיתה דומה לו בנבואה, אבל לא למשה, כי כן משמע סוף פ' בהעלותך" — כי מה נוגע כאן שהיתה שוה לאהרן בנבואה — והכל"י לשיטתו ש"עכשיו נעשית נביאה".

- (1) פרשתנו טו, כ.
- (2) ברש"י כת"י הלשון הוא: אמרה עתידה אמי שתלד בן להושיע את ישראל וכו' כדאי' במס' סוטה ד"א וכו'. ובדפוס שני: אמרה עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל ד"א וכו'. אבל ברוב הדפוסים (כולל דפוס ראשון) הלשון הוא כבפנים. וראה לקמן הערה 37.
- (3) יב, סע"ב. וכ"ה במגילה יד, א. וראה מכילתא עה"פ.
- (4) והוא ממכילתא. וראה לקמן הערה 32.
- (5) בהעלותך יב, יא"ב.
- (6) ובדפוס שני: כשנצטרעה, לכך אמר כן, וראה לקמן הערה 31.